

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

PRIJELOMNA KNJIGA ZA HRVATSKU STANDARDOLOGIJU

ANĐEL STARČEVIĆ, MATE KAPOVIĆ, DALIBORKA SARIĆ,
JEZIKU JE SVEJEDNO

Zagreb: Sandorf, 2019.

Problematika standardnog jezika u jezikoslovnoj kroatistici tradicionalno zauzima važno mjesto, pri čemu joj se obično pristupa sa strahopoštovanjem, a nerijetko i uz veliku dozu mitizacije. Na toj pozadini knjiga *Jeziku je svejedno* autora Anđela Starčevića, Mate Kapovića i Daliborke Sarić (Zagreb, Sandorf, 2019) po mnogočemu je neobična i novatorska, a moglo bi se reći i ikonoklastička. Autore je na njezino pisanje, kako navode u „Predgovoru”, potaknula želja da kritičkoj analizi podvrgnu „jezične savjete” koji se masovno pojavljuju u javnom prostoru u Hrvatskoj, bilo u samostalnim publikacijama bilo u sklopu tiskanih i elektroničkih medija, a analizi je trebao prethoditi kratak uvod u temeljne spoznaje o standardnom jeziku koje su u (svjetskoj, ne nužno i hrvatskoj) lingvistici danas manje-više općeprihvaćene. Taj je „uvod” međutim prerastao prvotno postavljene okvire te se na njega na kraju premjestilo i težište knjige –

temeljnim je spoznajama o standardnom jeziku tako posvećen prvi, znatno veći dio knjige pod naslovom „Preskriptivizam i ideologija standardnog jezika”, koji se sastoji od čak 43 poglavlja. Drugi dio knjige pod naslovom „Anatomija hrvatskog preskriptivizma”, koji se u osnovi svodi na realizaciju početne ideje troje autora, tj. na kritičku analizu hrvatskog jezičnog savjetništva, obuhvaća sedam poglavlja. S obzirom na idejno ozračje u kojem se u nas do danas razmišlja o standardnom jeziku opsežno tematiziranje spoznaja koje bi morale biti u temelju lingvističkog pristupa tom jezičnom varijetetu itekako je potrebno. Način na koji se to čini u ovoj knjizi – u nemilosrdnom kontrastu s onim što zastupaju domaći preskriptivisti – daje joj potencijal da iz temelja zatrese hrvatsku standardologiju.

Kao što je spomenuto, prvi je dio knjige posvećen najvažnijim spoznajama o standardnom jeziku o

kojima u suvremenoj (socio)lingvistici danas manje-više vlada konsenzus. Autori u njemu na više mjesta ističu da se standardnom jeziku u Hrvatskoj iznimno često pristupa preskriptivistički, tj. propisivanjem koja su jezična sredstva „pravilna”, a koja nisu. Preskriptivistička je praksa međutim utemeljena na pogrešnim predodžbama o biti lingvistike i naravi jezika, a domaći lingvisti pritom ne samo što nedovoljno često reagiraju na takve zablude nego ih katkad i sami potiču. To je i glavni razlog zbog kojeg autori knjige imaju potrebu naglasiti da se temeljne spoznaje o jeziku i komunikaciji ne bi smjele gubiti iz vida ni kad se govori o standardnom jeziku. U vezi s tim ističu da je lingvistika deskriptivna znanost, čija je zadaća opisati, analizirati i objasniti različite aspekte jezičnog sustava i uporabe, a nikako propisivati. Sve što se pojavljuje u jezičnoj uporabi iz lingvističke je perspektive „pravilno” i „dobro”, na ljestvici dobro-loše govorna se proizvodnja može vrednovati samo prema nelingvističkim kriterijima, npr. estetskim, moralnim i sl. Autori uz to upozoravaju i da je standardni jezik – ekskluzivni predmet preskriptivističke prakse – samo jedan od jezičnih varijeteta i da s čisto lingvističkog stajališta nije ni po čemu privilegirani u odnosu na druge. Svi jezični varijeteti imaju gramatički sustav i leksički

fond, a za sve su uz to karakteristične i gramatičke i leksičke varijacije, u čijem se pojavljivanju u uporabi mogu uočiti određeni uzorci. Ni prebacivanje govornika s jednog varijeteta na drugi nije nasumično, nego se može objasniti specifičnom komunikacijskog konteksta. Sve to zaokuplja pozornost lingvisti – predmet su lingvistike naime svi varijeteti koji čine jezični repertoar neke zajednice te sve specifičnosti njihove uporabe i međusobnog prožimanja u komunikacijskoj praksi, a ne samo standardni jezik.

Autori knjige dalje ističu da to što u suvremenim nacionalnim državama standardni jezik među jezičnim varijetetima ipak ima središnje mjesto nije uvjetovano lingvističkim, nego društveno-političkim čimbenicima. I sama pojava standardnog jezika povezana je, uostalom, s nastankom moderne nacionalne države, kojoj je potreban zajednički jezični varijetet za nadregionalnu komunikaciju. Osnovna je uloga standardnog jezika tako olakšavanje nadregionalne komunikacije u domenama bitnima za funkcioniranje države (npr. uprava, školstvo, mediji i dr.), no u vezi s tim domenama on nužno razvija i važne simboličke funkcije: simbolizira primjerice nadregionalnost, ali i formalnost, nacionalnu pripadnost, ali i pripadnost privilegiranoj društvenoj skupini. Društveno-poli-

tički čimbenici utječu i na odabir „organskog dijalekta” na kojem će standardni jezik biti utemeljen – iako teritorijalna raširenost nije nevažna, odabran na kraju može biti i manje raširen, ali prestižniji dijalekt. S druge strane kodifikacija odabranog dijalekta – tj. određivanje koja će od njegovih varijantnih sredstava postati dio standardnog jezika, a koja će ostati izvan njega – u znatnoj je mjeri samo eksplikacija uporabne norme koja se spontano razvila i proširila u relevantnim nadregionalnim komunikacijskim domenama. (Kako naglašavaju autori, nadregionalni varijetet može se razviti i proširiti i spontano, što govori u prilog tomu da eksplicitna kodifikacija nije preduvjet funkcionalne nadregionalne komunikacije.) Unatoč tomu društveno-politički čimbenici i u kodifikaciji mogu imati određenu ulogu. Okolnosti koje su dovele do toga da standardni jezik bude utemeljen na određenom dijalektu i da pri njegovoj kodifikaciji jedna jezična sredstva budu označena kao standardna, a druga kao ne-standardna, legitimno su područje interesa (socio)lingvistike kao deskriptivno-analitičke discipline. Međutim, kad lingvisti sudjeluju u odabiru dijalektne osnovice standardnog jezika i formuliranju pojedinih kodifikacijskih rješenja, ne čine to u ulozi objektivnog znanstvenika, nego u ulozi subjektivnog

aktivista – te dvije pozicije treba jasno razlikovati.

Autori u knjizi glavninu pozornosti međutim ne posvećuju nastanku i ranim razvojnim fazama standardnog jezika, nego tzv. post-standardnom razdoblju, u kojem je standardni jezik već gramatički, leksički i pravopisno kodificiran te stabiliziran u uporabi. On je tada svuda oko nas, pa ga ni djeca ne uče tek u školi, nego su mu izložena već od najranije dobi, npr. kroz knjige koje im se čitaju ili crtiće. U post-standardnom razdoblju jezik kojim najveći broj govornika spontano komunicira u svakodnevnim prilikama ne razlikuje se bitno od standardnog jezika, pa se i u školi nastavi materinskog jezika pristupa kontrastivno – djeci se pomaže u prvom redu da osvijeste što od onoga čime se spontano služe nije dio standardnog jezika. Autori pritom naglašavaju da se standardni jezik u uporabi gotovo nikad ne pojavljuje u idealiziranom obliku, čak ni u domenama za koje je specijaliziran. Većina ga govornika naime u određenoj mjeri „personalizira”, pri čemu njihova uporaba u ponečem odstupa od kodificirane norme. Na personalizaciju utječu mnogi čimbenici (npr. međusobna strukturna udaljenost standarda i varijeteta kojim se govornik spontano služi u svakodnevnoj uporabi, govornikova sposobnost i želja da kontrolira svo-

ju jezičnu proizvodnju i dr.), no odstupanja od kodifikacije uglavnom nisu izrazita i rijetko kad predstavljaju opasnost za komunikaciju. Sve to ima važne posljedice za lingvistički, tj. deskriptivni pristup standardnom jeziku. Budući da je s lingvističkog stajališta za opis nekog varijeteta relevantnije ono što je prihvaćeno u jezičnoj proizvodnji govornikâ od onoga što je o tom varijetetu zabilježeno u literaturi, ni standardni jezik ne treba poistovjećivati s njegovom eksplicitnom kodifikacijom, nego ga valja tražiti u većinskoj uporabi u situacijama za koje je standardni jezik karakterističan. Takav pristup može dovesti do boljeg upoznavanja suvremenog standardnog jezika (npr. otkrivanjem pravila koja još nisu zabilježena) i do usavršavanja njegove kodifikacije (npr. odustajanjem od kodificiranja onih pravila koja se u većinskoj uporabi ne ostvaruju ili od proskribiranja kao nestandardnih onih koja su proširena u većinskoj uporabi).

Preskriptivistički je pristup međutim normativan i bitno se razlikuje od deskriptivne orijentacije znanosti o jeziku. Autori knjige napominju da on izrasta iz univerzalne ljudske sklonosti vrednovanju tuđe jezične proizvodnje, koja je zastupljena u svim društvima i kulturama, no samo se u modernim društvima ta sklonost utjelovljuje kao

preskriptivizam. Za njega je specifično da je nulta točka prema kojoj se ocjenjuje jezična praksa standardni jezik, odnosno njegova (često vrlo rigidno shvaćena) kodifikacija. Iako se predstavlja kao lingvistički utemeljen, preskriptivizam zapravo počiva na sklopu pogrešnih simplifikacija jezične zbilje. Među njima autori knjige ističu: telementaciju (uvjerenje o monolitnosti i nepromjenjivosti jezičnog koda), monokodiju (uvjerenje da komunikacija može biti uspješna samo ako se odvija na jednom kodu), monoglosiju (uvjerenje da ne treba miješati jezike, varijetete, stilove), monooriginiju (uvjerenje da svi jezični elementi moraju potjecati iz jednog izvora), monosemonimiju (uvjerenje da jednom značenju mora odgovarati samo jedan izraz i obratno) i monoverbiju (uvjerenje da je jednorječna leksička jedinica bolja od višerječne). S preskriptivizmom je uz to usko povezana i „ideologija standardnog jezika”, sklop specifičnih uvjerenja o standardnom jeziku koja se bitno razilaze s idejama prihvaćenima u suvremenoj sociolingvistici. Za tu je ideologiju primjerice karakteristično shvaćanje da se u govornikovu odnosu prema standardnom jeziku zrcali njegov odnos prema kulturnoj tradiciji, narodu i zemlji; da je loše vladanje standardnim jezikom razlog da se nekom uskrati pravo na pristup javnom prostoru;

da bi bez standardnog jezika bila nemoguća znanstvena komunikacija te nadregionalna komunikacija općenito; da komunikaciji na standardnom jeziku treba težiti i u neformalnim usmenim situacijama. Razlika između preskriptivističkog i znanstvenog, tj. deskriptivnog pristupa osobito je očita u odnosu prema onim odstupanjima od tradicionalne kodifikacije koja su toliko proširena u nadregionalnoj uporabi da ih većina govornika više i ne smatra nestandardnima. Dok su s deskriptivnog stajališta takva odstupanja razlog za promjenu eksplisitne kodifikacije standardnoga jezika, preskriptivisti prednost daju njezinu očuvanju te sva odstupanja *a priori* odbacuju.

No osim što se kosi s temeljnim lingvističkim postulatima preskriptivističko djelovanje proizvodi štetne psihičke i socijalne posljedice. Psihičke su posljedice povezane sa šizoglosijom (Haugen 1962), pojavom da govornici imaju teškoća s odlučivanjem kako u određenoj situaciji verbalizirati neki sadržaj jer raspoložu jezičnim sredstvima iz više varijeteta nekog jezika, a pritom nisu sigurni kojem varijetetu pojedino sredstvo pripada. Osuđujući sva odstupanja od rigidno shvaćene kodifikacije standardnog jezika, preskriptivizam u kombinaciji sa šizoglosijom može dovesti do straha od jezika, pa i samomržnje (Kalogjera 1985) – u ta-

kvim okolnostima govornici naime svoju govornu produkciju vrednuju prema preskriptivističkim „savjetima”, a kako su svjesni da ne mogu ispuniti visoke kriterije koji su u njima postavljeni, razvijaju negativan stav prema svojem govorenju i nevoljko sudjeluju u javnoj komunikaciji. Kad je riječ o socijalnim posljedicama preskriptivizma, one su povezane s potiskivanjem pojedinaca i društvenih skupina iz javnog prostora zbog specifičnih elemenata njihove jezične proizvodnje. To je potiskivanje posljedica ideološke prtljage kojom je preskriptivizam često opterećen, pri čemu je riječ u prvom redu o ideologijama nacionalizma, konzervativizma i elitizma. Nacionalizam se manifestira time što se proskribiraju riječi stranog podrijetla, a ujedno i stigmatiziraju oni koji se tim riječima služe – u hrvatskom slučaju u posljednjim su desetljećima na udaru osobito leksičke jedinice koje se (opravdano ili ne) smatraju srbizmima, ali nisu pošteđeni ni anglizmi. S druge strane konzervativizam je povezan s otporom prema „pomodnim” inovacijama, s pozivanjem na jezičnu tradiciju, autoritet i „red” – težnja prema očuvanju statusa *quo* u jeziku korelira pritom s nastojanjem da se status *quo* očuva i u društvu. Napokon, kad je riječ o elitizmu, visoko se vrednuje u prvom redu jezik privilegiranih društvenih skupina, tj. obrazovanih, ur-

banih i bogatih, dok se pravo na pristup javnom prostoru uskraćuje onima koji svojom govornom proizvodnjom odudaraju od tog jezičnog ideala. Proskribiranje jezične proizvodnje koja odstupa od hiperregulirane kodifikacije standardnog jezika na socijalnoj je razini tako povezano s isključivošću i s nesnošljivošću prema drugima i drugačijima.

Kritika preskriptivizma u ovoj knjizi formulirana je dakle na dvije razine. Na prvoj je motivirana disciplinarno – u vezi s njom autori ističu da lingvisti kao znanstvenici imaju obvezu upozoriti na zablude i mistifikacije o jeziku i komunikaciji na kojima počiva najveći dio jezičnih savjeta i u vezi s tim ne može biti prijepora. Naglašavaju da s pozicija lingvistike kao deskriptivne znanosti treba kritizirati izmišljanje komunikacijskih problema ondje gdje ih nema, proskribiranje proširenih sredstava jer nisu u skladu s nečijim estetskim ili ideološkim kriterijima te nasilno uvođenje novih sredstava umjesto uobičajenih koja se žele iskorijeniti iz uporabe. Ni jedna od tih aktivnosti ne pripada lingvistici i svaki pokušaj da se prikažu kao lingvistički utemeljene treba razobličiti. Na drugoj je razini kritika motivirana etički i tiče se obveze da se govornici zaštite od štetnih psihičkih i socijalnih posljedica preskriptivizma. U vezi s njom autori knjige ističu i svoje vrijedno-

sno opredjeljenje – zastupaju ideologiju pluralizma i društvene jednakosti (nasuprot konzervativnom autoritarnom svjetonazoru, na kojem se temelji preskriptivizam) te se pozivaju na kritičku lingvistiku, usmjerenu na to da se u jezičnom sustavu i uporabi razotkriju mehanizmi manipulacije te uspostave i održavanja društvene dominacije. S obzirom na psihičke posljedice preskriptivizma naglašavaju u prvom redu potrebu za promicanjem jezične snošljivosti – govornici moraju imati slobodu na izbor varijeteta kojim će se služiti, čak i u javnom prostoru, i njihovi se izbori moraju tolerirati sve dok komunikacijska funkcija nije narušena. Kad je riječ o socijalnim posljedicama, zauzimaju se protiv zlorabe standardnog jezika u stigmatizaciji pojedinaca i društvenih skupina te u cementiranju društvene nejednakosti. Standardni jezik ne može biti sredstvo društvene kohezije ako je prije svega pozornica za izazivanje nesigurnosti, omalovažavanje govornika i promicanje netolerancije.

U drugom dijelu knjige autori, kao što je već spomenuto, analiziraju hrvatsko jezično savjetništvo, pri čemu tekst organiziraju u sedam poglavlja oko glavnih ideoloških okosnica. U vezi s ideologijom tradicije i statičnosti naglašavaju neuteemeljenost borbe protiv jezičnih inovacija. Opisuju mehanizme uobi-

čajenih formalnih i semantičkih promjena u jeziku te pokazuju da se većina proskribiranih inovacija (npr. neodređeni oblik pridjeva *iznenađujuć*, značenjska promjena glagola *pričati* koja ga približava glagolu *govoriti*, *bojati* umjesto *bojiti*, skraćivanje veznika *budući da* u *budući*, rekacija *kontaktirati koga* umjesto *kontaktirati s kim* itd.) može objasniti uobičajenim jezičnim razvojem. U poglavlju posvećenom ideologiji standardnog jezika i formalnog stila naglašavaju neprimjerenost nastojanja da se u svim kontekstima uporabe nameće standardni jezik i način izražavanja primjeren pisanom tekstu. Na problematičnost inzistiranja na fiksnom i kompozicionalnom značenju jezičnih jedinica upozoravaju u poglavlju o ideologiji doslovnog značenja. Ističu da se značenje s vremenom razvija i mijenja, da često podliježe idiomatizaciji te da, sukladno tomu, nema ništa neobično u tom što je npr. prijedlog *iza* povrh ishodišnog mjesnog značenja razvio i vremensko te što je ishodišno namjerna konstrukcija tipa *Otišao je na liječenje da bi tamo umro* počela izricati i značenje neočekivanosti ishoda. U vezi s ideologijom logike i simetričnosti ističu neprimjerenost pokušaja da se jezik objasni „logikom” koja nije njegova (npr. kad se pridjevu *bitan* negira mogućnost komparacije, iako se ona u uporabi

pojavljuje, što je samo pokazatelj da taj pridjev ne znači tek ‘najvažniji’) ili je čak posve bizarna (npr. kad se oblik *Antarktika*, a ne *Antarktik*, propisuje zato što su svi nazivi kontinenata ženskog roda). U poglavlju o ideologiji antiredundancije ističe se neutemeljenost nastojanja da se samo zbog redundatnosti proskribiraju spojevi poput *no međutim* ili *oko dvadesetak*, jer je jezik sam po sebi redundantan kod. Na neutemeljenost borbe protiv posuđenica upozoravaju u poglavlju o ideologiji purizma ističući da se leksičke jedinice posuđuju kad jezična zajednica za njima ima potrebu. Čak i kad u jeziku već postoji neka bliskoznačna jedinica, posuđenica može biti funkcionalno opravdana bilo zbog pragmatičkog učinka bilo zato što je i njezino pojmovno značenje donekle drukčije. Ako u vezi s posuđivanjem i postoji nešto problematično, napominju, onda su to društvene prilike koje do njega dovode, a ne samo posuđivanje. Napokon, u vezi s ideologijom izvornog jezika upozoravaju na neosnovanost inzistiranja na tome da preuzeta leksička jedinica čuva obilježja koja je imala u izvornom jeziku jer je posve uobičajeno da posuđenice u jeziku primaatelju dožive promjene (npr. *skripta* se u hrvatskom uglavnom rabi kao imenica ženskog roda, a ne kao imenica srednjeg roda koja ima samo množinski oblik). Autori pritom isti-

ču da bi standardnojezični status jezičnih sredstava bilo puno razumnije braniti pukom konstatacijom da su ta sredstva trenutačno prihvaćena u eksplicitnoj kodifikaciji umjesto što se u njihovu korist iznose kvaziargumenti koji ne mogu izdržati ozbiljnu lingvističku kritiku.

Kao što se iz navedenoga može vidjeti, najveći dio kritike u ovoj knjizi upućen je hrvatskim praktičarima preskriptivizma – među njima se najčešće spominju Marko Alerić i Nives Opačić, koji su označeni i kao glavni „antijunaci” knjige. Kritici su međutim izloženi i neki domaći lingvistički autoriteti kao što su Radoslav Katičić i Dalibor Brozović – upravo su oni primjer kojim se u knjizi pokazuje da i vrhunski stručnjaci za jezik, kad se nađu na području standardologije, lako mogu pokleknuti pod teretom ideologije i iznevjeriti temeljna znanstvena načela. Predmet je kritike uz to i francuska preskriptivistička tradicija, a u određenoj mjeri i standardološki radovi Praške lingvističke škole. (U vezi s Pražanima autori pritom s pravom ističu da je njihov najvažniji doprinos raskrinkavanje tradicionalnog češkog purizma, pa je s obzirom na to paradoksalno što se hrvatski lingvisti na njih pozivaju upravo kad brane preskriptivizam.) U svim ti slučajevima oštirini kritike, koju ubitačnom čine već i sami izneseni argumenti, dodatno pridod-

nosi stil kojim je knjiga pisana – name iako je riječ o znanstvenoj knjizi koja obrađuje razmjerno složenu problematiku, izrazito je pristupačna, povremeno vrlo duhovita i razigrana, a autori često posežu i za formulacijama kao što su „gomila potpuno promašenih ideja” ili „nesuvislo i proizvoljno jezično cjepidlačenje”. Takav stil knjigu će zacijelo učiniti popularnom izvan uske lingvističke publike, ali mnogi koji se identificiraju s tradicionalnim pristupom standardnom jeziku osjetit će se zbog takvih formulacija ne samo kritiziranima nego i ismijanima. Među njih se zacijelo mogu ubrojiti mnogi domaći lingvisti, osobito kroatisti, koji su se profesionalno obrazovali i do danas rade u duhu preskriptivizma, ali i obični govornici koji su tijekom školovanja internalizirali ideologiju standardnog jezika. Ipak, ne treba gubiti iz vida da su preskriptivističke zablude u nas toliko duboke i raširene da nas nijedna njihova kritika ne bi trebala skandalizirati.

Knjiga je doista već izazvala neke obrambene reakcije. Žestoko kritizirani Marko Alerić (2019) u *Vijencu* primjerice autorima knjige želi oduzeti pravo da uopće i raspravljaju o hrvatskom jeziku jer „nisu kroatisti” (što je samo po sebi nonsens, a u ovom je slučaju i neistina, jer je npr. Mate Kapović diplomirao kroatistiku i objavio niz radova koji bez

ikakve sumnje pripadaju vrhuncu najnovije kroatističke lingvističke produkcije). S druge strane Ranko Matasović (2019) u *Suvremenoj lingvistici* zamjera autorima u prvom redu što u raspravu o standardnom jeziku unose ideologiju i „lijevi (marksističko-egalitaristički) aktivizam” smatrajući da bi zarad mira u kući bilo bolje ostaviti ideologiju po strani, što u praksi zapravo znači pristati na normalizaciju njegove deklarirane konzervativne ideologije i njegova nepriznatog konzervativnog aktivizma. Knjigu su međutim pozdravili pojedini lingvisti koji nisu odgojeni u duhu kroatističkog preskriptivizma, npr. anglistica Dunja Jutronić (2020) i crnogorska jezikoslovka Sanja Orlandić (2019), ali i javno angažirani intelektualci koji dolaze izvan lingvističke struke, npr. publicist Jurica Pavičić (2019) ili fizičar Dario Hrupec (2020). Pavičić pritom navodi da bi uključiva jezična politika kakva se zastupa u knjizi na ozdravljajući način djelovala na hrvatsko društvo u cjelini, dok Hrupec ističe da se nakon čitanja knjige osjetio oslobođenim od dugotrajnog zatočeništva. Ta su dva upečatljiva teksta na tragu jedne od glavnih poruka ove knjige: jezik, pa i standardni, pripada govornicima, a ne lingvistima i posebno ne preskriptivistima, i vrijeme je da se govornicima vrati dostojanstvo. Druga je važna poruka

upućena hrvatskim standardolozima, koje autori pozivaju da osvijeste svoje preskriptivističke sklonosti i da se emancipiraju od njih. To će se s vremenom bez sumnje dogoditi, kao što se u Srednjoj Europi već dogodilo u drugim jezičnim zajednicama s jakom tradicijom preskriptivizma, a knjiga *Jeziku je svejedno* sada je tu da hrvatske standardologe na taj cilj postojano podsjeća.

Petar Vuković

Literatura

- Alerić, Marko (2019) „Jeziku nije svejedno”. *Vijenac*, 5. prosinca. <https://www.matica.hr/vijenac/672/jeziku-nije-svejedno-29742/> <pristup 27. veljače 2021.>.
- Haugen, Einar (1972 [1962]) „Schizoglossia and the linguistic norm”. U: Einar Haugen, *The ecology of language: essays by Einar Haugen*. Stanford University Press, Stanford, 148–158.
- Hrupec, Dario (2020) „Sloboda nakon 28 godina zatočeništva. Fizičar pročitao knjigu *Jeziku je svejedno* i sad se pita – gdje mi je bila pamet?”. *Ideje.hr*, 7. svibnja. <http://ideje.hr/sloboda-nakon-28-godina-zatocenistva-fizicar-procitao-knjigu-jeziku-je-svejedno-i-sad-se-pita-gdje-mi-je-bila-pamet/> <pristup 27. veljače 2021.>.
- Jutronić, Dunja (2020) „Anđel Starčević, Mate Kapović, Daliborka Sarić, *Jeziku je svejedno* (Language could care less)”. *Croatian Journal of Philosophy* 20 (60), 504–508.

- Kalogjera, Damir (1985) „Attitudes toward Serbo-Croatian language varieties”. *International journal of the sociology of language* 52, 93–109.
- Matasović, Ranko (2019) „Anđel Starčević, Mate Kapović i Daliborka Sarić (2019) Jeziku je svejedno, Sandorf, Zagreb”. *Suvremena lingvistika* 45 (88), 279–284.
- Orlandić, Sanja (2019) „Jeziku je svejedno”. *Lingua Montenegrina* 12 (24), 381–387.
- Pavičić, Jurica (2019) „Da smo znali hrvatski, onda bismo Zdenka sir nazvali Zdenko sir – polemički obračun s čuvarima i popravljacima hrvatskog jezika”. *Jutarnji list*, 24. studenog. <https://www.jutarnji.hr/magazini/da-smo-znali-hrvatski-onda-bismo-zdenka-sir-nazvali-zdenko-sir-polemicki-obracun-s-cuvarima-i-popravljacima-hrvatskog-jezika-9652117> <pristup 27. veljače 2021.>.